

նու երկիրը , այլ նաև Վրորէա , Վո-
լինէին և ուրիշ տեղուանք :

Եւ փիլիսոփային խելացի առաժնե-
րէն մէկ քանին ասոնք են .

“Վայէ որ խոստմունքդ արդար ըլ-
լայ . վասն զի խոստանալէն ետքը՝ կա-
տարելու է :

“Նարստուծիւնն ու փառքը բարիք
են , անոնց փափաքին ալ բնական բան
է . բայց երբոր աս բարիքը առաքինու-
ծեան հետ չեն միաբանիր , խելացի
մարդը զանոնք պիտի արհամարհէ ու
մէկդի ձգէ վեհանձնուծեամբ : Եւ քա-
տուծիւնն ու տգիտուծիւնը չարիք են ,
անոնցմէ փախչիլն ալ բնական է . երբ-
որ խելացի մարդը ասոնց մէջ իյնայ ,
կրնայ աշխատիլ որ ազատի ասոնցմէ ,
բայց առանց յանցանք մը գործելու :

“Երբոր մէկը քեզմէ լաւ մարդ չէ ,
հետը բարեկամուծեամբ մի կապուիր :

“Եւ մեռնիլ կ'ուզես նէ , առաջ
աղէկ ապրիլ սորվէ :

“Բարեաց փոխարէն բարիք ըրէ .
բայց չարեաց փոխարէն չարիք ոչ եր-
բէք :

“Երբոր հայրենեացդ մէջ առաքի-
նուծիւնը հալածուած ու մոլուծիւնը
տիրած է , ձգէ ելիր հայրենիքէդ . բայց
թէ որ գնացած տեղդ քու հայրենեացդ
պակասուծիւնները պիտի տանիս , թը-
շուառ երկրիդ մէջ մնա . դուրս երթալ
լէդ ինչ օգուտ :

“Եւ անրուծիւնը իմաստուծե՛ կե-
ղեն է , բայց անուլ կը պահուի իմաս-
տուծիւնը , :

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սարաշու Վանքին Ղափասաբանագիրքը :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ լրագրոյն 63 թիւը , որ
ազգային լրոց մէջ Սարաշ քաղքին
վանքը եղած Սխիթար Ղաօշի դատաս-
տանագրոց վրայ տեղեկուծիւն մը և
խնդիր մը կուտայ , ձեռուրնիս հասաւ
այն ժամը՝ երբ մենք ալ նոյն դատաս-

տանագրոց հեղինակին և իր իսկագիր
առջի օրինակին վրայ կը խօսէինք մեր
ճեմարանին մէջ . կարդացինք Նայաս-
տանին տուած տեղեկուծիւնն ալ , շը-
նորհակալ եղանք անոնց որ կերպով մը
մեզի իմացուցին մեր սուրբ և անմահ
Լամբրոնացոյն մէկ աշխատանքն ալ ,
և կը փուծանք այն տեղեկուծիւնը
հրատարակողին քանի մը տարակոյսնե-
րը լուծելու , և իմացընելու թէ ինչէն
Լամբրոնացոյն և Ղաօշին գործքերը
իրարու հետ շփոթեր են :

Եւ դ՛նախ աս կ'ըսենք որ Լամբրո-
նացոյն և Սխիթարայ աշխատուծիւն-
ները զատ զատ գործքեր են . առջինի-
նը թարգմանուծիւն է , երկրորդինը
հեղինակաբար գրուած է . Լամբրոնա-
ցոյնը՝ () Եւնաբրո-նի-նի կամ () Եւնա
Գիրք է , ինչպէս որ ինքն ալ միշտ կ'ա-
նուանէ իր թարգմանուծիւնը այն
հրատարակուած յառաջաբանուծեան
մէջ . “Օայս ծայրաքաղ օրէնաբրո-
նի-նի” տառապեալ եպիսկոպոսս
Տարսոնի թարգմանեցի . . . Ղոյր
առ ինքն այս համառօտ քաղաքական
օրէնաբրո-նի-նի . . . Եւրարի թարգ-
մանուծիւն օրէնաբրոն , և այլն . իսկ
Սխիթար Ղաօշին շինածը թէպէտ և
նոյն կամ նման է նիւթը , բայց միշտ
Ղափասաբանայ գիրք կամ Ղափասաբանա-
գիրք կ'ըսուի . ինչպէս նոյն օրագրին
մէջ բերուած վերջի հատուածը կ'իմա-
ցընէ , որ է բուն Սխիթարայ Ղաօշին
խօսքը որ կ'ըսէ . “Եւ նախագրուծիւն
գրոցս դափասաբանի . . . Նիւսել զիրս
դափասաբանի . . . Փոխել զիրս դափաս-
բանի , :

Եւ երկու գրուածքը , և այն հրա-
տարակեալ երկու յառաջաբանուծիւն-
ները տարբեր հեղինակէ և ժամանակէ
գրուած ըլլալն ալ յայտնի է նոյն տեղը ,
որովհետեւ Լամբրոնացին յայտնի կ'ի-
մացընէ որ օրինագրուծեանց համար
խնդիրը եղաւ ՈԽԲ թուին (1193) և
ինքը թարգմանեց ՈԽԵԼՆ (1196 կամ
ասոր մօտ տարի մը) . իսկ ետքի յառա-
ջաբանը , որ է Սխիթարայ , կ'ըսէ թէ
ՈԼԳ թուին (1184) ձեռք զարկինք աս

գործքին . և ինչպէս լաւ գիտենք, և օրագիրն ալ առաջուց կը ծանուցանէ՝ նոյն թուոյն մէջ լըմնցած էր Վատաստանագիրքը :

Վարձեալ, այդ երկու յառաջաբանութիւնները՝ իրենց գրքին անուանէն և թուականէն զատ ուրիշ հակասութիւններ ալ ունին . զոր օրինակ առջինը (Լամբրոնացին) պանծալով մը իր աշխարհին և թագաւորութեանը՝ փառացը վրայ կ'ըսէ . « Թագաւորի Լէոնի ձեռն որ 'ի Կիւլիկեայս և Բստրուոց գաւառացն տիրէ » . իսկ վերջինը (Վօշ) կ'ըսէ . « Յամն (և ոչ յայս) անիշխանութեան թագաւորութեան մերոյ » : Բնիկայ կը յիշէ որ Կիւլիկիոյ մեծ իշխանին Ուլբենին ատենը կը գրէր, իսկ անիկայ՝ Լեոնին . Լամբրոնացին Լուլայ ամրոցին մէջ աշխատէր է , իսկ Սիսիթարն ոչ Վեստկայ վանքը՝ որ դեռ չէր շինած , հապա Վասնոյ (և ոչ Բասնոյ) անապատը ստեղծ վանքը , որ Վանձակայ մօտերը պիտի ինկնայ , թէպէտ անծանօթ է տեղը : Սիսիթար Վօշ կ'ըսէ . « Եւ 'ի դիտապետութեանն տեառն Ստեփաննոսի տանս (և ոչ Գանն) Բջուանից » . իսկ Լամբրոնացին ոչ Բջուանից տանը հետ բան ունէր , և ոչ ալ հարկ ունէր անոր դիտապետը յիշելու . այսպէս ալ Եսայէոյ իշխանները իրեն հետ ծանօթութիւն մը չունէին :

Ուրեմն ինչէն է աս շփոթութիւնս : Սարաշու վանքին ձեռագրին պակսութենէն , թէ որ (ինչպէս լրագրին իրաւասէր հրատարակողն ալ կ'ըսէ) հաւատարիմ է այն յառաջաբաններն օրինակողը : Բտոր պակսութիւնը երկու տեսակ կ'երևնայ . մէկը քիչ մը ընդհանուր՝ ուրիշ օրինադրութեանց և դատաստանագրոց օրինակներուն ալ տրուած , մէկալը մասնաւոր՝ նոյն ձեռագրին : Բնիկ պակասութիւնը աս է որ ատ գրքերը շատ հեղ մէկտեղ կ'օրինակուին և մէկ մարդու գործ կը կարծուին . ահա այս .

1 Թէպէտ Լեոն դեռ չէր օծուած թագաւոր , բայց երբեմն թագաւոր ալ կ'անուանէր այն տարիները :

պէս երբ հոն Սիսիթարայ գրուածքը աւելի Լամբրոնացւոյն ընծայուած կ'երևնայ , հոս ատեն մը կարծիք եղած էր թէ () օրինադրութիւններն ալ Սիսիթար Վօշ թարգմանած ըլլայ : Սերունցած օրինակներուն մէջ ալ ոմանք աս երկու գործքերը մէկտեղ խառնած են , Սարաշու վանքինն ալ անանկ պիտի ըլլայ , և մէկ հաւաքումն ըրած բոլոր օրինաց և դատաստանաց վերաբերեալ գրուածքներու . ուր յառաջաբանութիւնները , գլխակարգութիւնները և քանի մը գլուխ՝ մէջէ մէջ անցուցած կամ ետեւ առաջ գրուած են : Սիսիթար Վօշին գրածն է տասներմէկ գլուխ յառաջաբանութիւն , որուն ետքի գլուխն է Յիշատակարան մը , և անկից է հայաստանին բերած վերջի հատուածը . և յիշած խոնարհական խօսքերը Լամբրոնացւոյնը չեն , հապա Վօշին են , որ անոնց հետ քանի մը կլոր խօսքերով ալ ճշմարտապէս կը յանդիմանէ մեր ազգին մէկ պակսութիւնը , որ է առանց շտկելու սխալը՝ մեղադրել . աս տասներմէկ գլխէն զատ 251 գլուխ՝ է իր Վատաստանաց գիրքը կամ կանոնները , որոնց ցանկն ալ ինքը շինած է : Իսկ Լամբրոնացւոյն թարգմանութիւնն է , նախ՝ Սոստանդնի , (Թէոդոսի և Լեոնի անունով յիշուած օրէնքներ , որոնք Յուստինիանոս ալ հաստատած է , և աս է 152 գլուխ բան . ք , Բն օրէնքներուն համառօտ բովանդակութիւնը՝ 85 գլուխ բան . ք , Լեոնի և Սոստանդնեայ կայսերաց Վաղարշական օրէնքներէն ընտրած և համառօտած կանոններ . աս գրուածքիս մասերը « Խալո » կ'ըսուին յոյն բառով , որ վերնագիր կ'ըմանանուն ըսել է , և ամէն մէկ տիտղոս զանազան գլուխներ , կարգեր , հրամաններ կը բաժնուի . դարձեալ քանի մը տիտղոս մէկտեղ՝ մէկ գիրք մը կը կոչուի . Լամբրոնացին կ'երևնայ թէ կար-

1 Աս գլուխները սովորական գրոց գլուխներուն պէս հաւասար չափով չեն , հապա այնչափ կտոր բան կամ այնչափ նիւթ ըսել է . որոնցմէ ոմանք իրեք չորս տող են , ոմանք իրեք չորս թուղթ :

զատ 19 տիտղոսէ քաղեր է . և անհնցմէ
դուրս դարձեալ թէ նոյն տիտղոսներէն՝
թէ ուրիշ տիտղոսներէն զանազան հա-
տուածներ ալ թարգմաններ է . ք, Նոյն
գրուածքէն կամ թէ ուրիշ գրուածքէ
թարգմաններ է : Յուստինիանոս կայսեր
և Նովինէ թագուհւոյն օրէնքներէն
ալ . Ե, Օ ինուորաց օրէնքը կամ Վահ-
մանադրութիւնը, 56 գլուխ բան, որ
նոյն Վաղարքական օրինաց գրքէն է . ք,
Սովսիսի օրէնքները, որ յունարէն զատ
հաւաքմունք եղած ըլլալով՝ Սամբու-
հացին ալ զատ թարգմաններ է : Ն բո-
լոր գործքերը մէկտեղ Սխիթարայ
Վաչի գրուածքին կէսէն քիչ մը աւելի
են :

Վ երոյիշեալ զանազան տիտղոսի հա-
տուածներէն է այն իրեք հատուածն
ալ՝ որ Վարաշու ձեռագրին օրինակողը՝
Վամբրոնացւոյն երկու յիշատակարան-
ներուն մէջը ձգեր է, առանց գլխակար-
գութիւններն ալ զատելու, որ ասոնք
են. “Վ ասն արդարութեան օրինայն.
յառաջին և յերկրորդ տիտղոսէն, և
յառաջին գրոց. — Վ ասն արդարու-
թեան աստուածայնոյն և մարդկայնոյն.
— Վ ասն բնութեան օրինաց հեթանո-

ሆወተው- ቅጠናቱ ዐፀኝነት :

Ձեռնարկուծիւն մեզ այսմ իրողութեան եղեւ 'ի Բաբին հայոց ՈԼԳ, և շրջանին երթալոյ 'ի բաց ժԱ, որ կուցի փոքր. իսկ հռովմին՝ ՆԵ. յայսմ անիշխանութեան թագաւորութեան մերոյ 'ի վաղընջուց ժամանակէ մնացելոց սակաւ իշխանաց՝ 'ի կողմանս Ելազենոյ ընդ ժամանակս անուանելոյ հասանայ կրօնաւորեցելոյ, և որդւոյն նորա Ս աղտանգւոյ 'ի դղեկի որ անուանի հայթերք, գլխաւորի այլոց իշխանաց և կողմանցն Ելուլիկիայ մեծի իշխանին Ոսրէնի. յամի յորում մեռաւ յաղթող թագաւորն Ս բաց Գորգի, 'ի հայրապետութեան տեառն Գրիգորի հայոց մեծաց, և դիտապետութեան տեառն Ստեփաննոսի տանն Բճուլանից յԷլխարհին Բճանայ 'ի նահանգիս որ կոչի

տաց քաղաքականաց . յն . տիտղոսէն և
յք գրոց , : Լ'ն հաստուածներէն վերջը
կուգան զինուորական օրէնքները :

Երկրորդ պակասութիւնը որ Սարաշու օրինակին յատուկ է ըսինք, է իրեն սխալագրութիւնը, որ խիստ շատ է. և թէ որ բոլոր գիրքն ալ աս խորհուած հաստուածներուն պէս գրուած է՝ լաբիւրինթոսի մը կամ խորտուբորտ դաշտի մը պիտի նմանի. զոր օրինակ, հոս վերջի յիշած տիտղոսին գլխագիրը, որ է՝ «1» ասն բնութեան օրինաց հեթանոսաց քաղաքականաց, ըստ ձեռագրաց աւրինաց գրուած ըլլալուն՝ դիւրաւ սխալեր և առանց կարդացեր է Սարաշու ձեռագիրը. ասոր նման նոյն իրեք հաստուածներուն մէջ լեցուն սխալ ըլլալ՝ զանոնք կարդացողը շատ տեղ բան չը հասկընալէն ալ կ'իմանայ: (Ժողովնք աւնոնք ու միայն Սխիթար Վօշին յիշատակարանին հաստուածը, որ վերն ալ յիշեցինք. ամբողջ հոս օրինակենք, թէ Սարաշու օրինակէն և թէ մեր օրինակէն՝ որուն անսխալութեան մեծ և փառաւոր ապացոյցը վերջը պիտի յայտնենք. թող որ անոր համաձայն ուրիշ օրինակներ ալ ունինք:

Այդ օրերում էլ :

Ի այց ձեռնարկութիւն մեզ յայսմ
իրողութեան եղեւ 'ի Թուականութեն
Հայոց ՈԼԳ, և շրջանին երթալոյ 'ի
բաց ՃԱ, որ կոչի փոքր. իսկ Հոռոմին
ՆԵ. յամս անխիսանութեան Թագա-
ւորութեան մերոյ, 'ի վաղնջուց 'ի Ժա-
մանակի փնացելոց սակաւ իշխանսցս 'ի
կողմանս Խաչենոյ. ընդ Ժամանակս ա-
նուանելոյ Հասանայ որդւոյ Ս ախտան-
կայ կրօնաւորեցելոյ, և որդւոյ նորա
վախտանկայ, 'ի զղեկին որ անուանեալ
կոչի Հաթերք, գլխաւորի այլոց իշխա-
նացն: Եւ կողմանցն Լիւղիկիայ մեծի
իշխանին Սորենի. յամի յորում մեռաւ
յաղԹող Թագաւորն Ս րաց Գէորգէ.
'ի Հայրապետութեան տեառն Գրիգո-
րի Հայոց մեծաց, և 'ի գիտապետու-
թեանն տեառն Ստեփաննոսի տանս

մայրաքաղաքին Վանձակ, յանապատ և յեղբայրանոցս անուանեալ Ռանոյ, սկզբնաւորեալ 'ի լեռնակողմն մենաստանին կոչեցելոյ Հռոմաշէն, ընդ հովանեաւ սրբոց եկեղեցեաց հասանաչն յիշելոյ, ձեռնտուութեամբ Հօր Յովսէփայ և եղբօր Պօղոսի յորդորմամբ 'ի յառաջարկութիւնս : Ռայց գծագրութիւն յիշատակիս 'ի նախագրութիւնս գրոց դատաստանի եղեւ . զի կատարած սորա 'ի ձեռն մեր միանգամ ոչ է, որպէս ասացեալ է կանխաւ զպատճառն : Եւ արդ որքան է կար 'ի գործ արհեստի հիւսել զկնի զիրս դատաստանի, ընդ որս զայս ևս մաղթեմք, որ Լէ պատահի և հաճոյ ոմանց թուի յօրինակէ աստի փոխել զիրս դատաստանի, ընդ նմին փոխեսցիլ և զյիշատակս զայս յիշատակել սոքօք զմեզ, որովք համօրէն յիշեալ լիցի 'ի Վրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր :

Եւս հատուածիս միջի անպատեհ սխալներուն մէկ քանին վերը յիշեցինք . երկուք մ'ալ հոս . մէկը ժԱ թուականն է որ ՃԱ պիտի ըլլայ, որովհետեւ այն շրջանը որ կը յիշէ Սիսիթար և Գրիգոր կ'անուանէ՝ մենք ԹԵ կ'անուանենք կամ Վիոնիսեան, որ է 532 տարուան անուանի շրջանը, և մեր հայու թուականին հետ սկսուած ըլլալով՝ մէկ անգամ լրմնցած և երկրորդ անգամ սկսած ու 101 տարին հասեր էր մեր ՈԼԳ թուին ատենը (1184), ան տարին որ Սիսիթար զաս կը գրէր : Սէկալ սխալն է հասանաչ, որ հասանաչ պիտի ըլլայ, որովհետեւ այն յիշեալ Ռանապատը և Եղբայրանոցը կ'իմանայ :

Եւս չափ սխալները՝ որ ստոյգ օրինակներով իմանալը դիւրին է, մեզի աս կը սորվեցնեն, թէ ստոյգ օրինակ չունինք նէ՝ դիւրաւ կրնանք խաբուիլ, և թէ պէտք է տարակուսինք ան բաներուն վրայ՝ որ միայն մէկ և մանաւանդ ասանկ տկար օրինակէ մը կը հրատարակուին . անոր համար մենք ալ պէտք

Եղուանից յաշխարհիս Ռանայ, 'ի նա հանգիս՝ որ կոչի մայրաքաղաքին Վանձակայ, յանապատ և յեղբայրանոցս անուանեալ Ռանոյ . սկզբնաւորեալ 'ի լեռնակողմն մենաստանին կոչելոյ Հռոմաշէն . ընդ հովանեաւ սրբոց եկեղեցեաց կուսաստանացն յիշեցելոց, ձեռնատուութեամբ Հօր Յովսէփայ և եղբօր Պաւղոսի յորդորմամբ յառաջարկութիւնս : Ռայց գծագրութիւն յիշատակիս 'ի նախագրութիւն գրոցս Վատաստանի եղեւ . զի կատարած սորա 'ի ձեռն մեր մի անգամ ոչ է, որպէս ասացեալ է կանխաւ զպատճառն : Եւ արդ որքան է կար, անկանիմք հիւսել զկնի զիրս դատաստանի . ընդ որս և զայս ևս մաղթեմք, եթէ պատահի և հաճոյ ոմանց թուի յօրինակէ աստի փոխել զիրս դատաստանի, ընդ նմին փոխեսցիլ և զյիշատակս զայսորիկ, յիշատակել սոքօք զմեզ, որով և դուք համօրէն յիշեալ լիցի 'ի Վրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր . որում փառք յաւիտեանս . ամէն :

է քիչ մըն ալ այն Լամբրոնացւոյն երկու յիշատակարաններուն վրայ տարակուսինք, որովհետեւ այս առջի անգամն է որ կը կարդանք զանոնք և անանկ օրինակի մէջ . մանաւանդ երկրորդ հատուածին մէջ մեզի քիչ մը անհարազատութիւններ կ'երևնան : Սիսիթար թուականները յիշեմք որ պատմութեան չեն յարմարիր . զոր օրինակ կ'ըսէ . “ թուին ՈԼԲ (1193) 'ի ԺԼ ամի նորին հայրապետութեան ” . այս հայրապետը թէ որ Վրիգոր Տղայն է (ինչպէս որ կ'երևցնէ Լամբրոնացին՝ զինքը անոր յեռնաստան որդի կոչելով, որովհետեւ անկէ ձեռնադրուեցաւ եպիսկոպոս), Վրիգոր Տղայ՝ ՈԼԼ (1192) թուին մեռեր էր, և այն թիւը իրեն իշխանութեան քսաներորդ տարին էր . բայց ՈԼԲ թուին կաթողիկոս էր դժբաղդ Վրիգոր Վահագնէժը՝ որ հազիւ տարի ու կէս նստաւ աթոռ . իսկ ՈԼԵ (1196) թուին՝ որ Լամբրոնացին ըրաւ իր թարգմանութիւնը, Վրիգոր Վալիւրատն էր կաթողիկոս, որուն իշխոս

նութեան չորրորդ տարին վախճանեցաւ 1 ամբրոնացին. զայս կաթողիկոսը կը յիշէ 1 ամբրոնացին իր թղթին մէջ որ գրեց առ 1 ևոն թագաւոր Ոսեօն (1196), և անոր մէջ կը յիշէ Ղրիգոր Տղային մահն ալ: Եւրդ աս բաներս կը ցուցնեն որ յայտնի սխալ կայ այդ յիշատակարանին մէջ:

Հայաստան լրագրին բարեսէր և ըզգուշաւոր հրատարակողին խնդիրը լուծելէն վերջը՝ այս սխալներուն յիշատակութեան պատճառը մէյմը կարդացողներն ալ չարխացընելու համար է, մէկ մ'ալ թէ այն հրատարակողին և թէ մեր վախը յայտնելու համար՝ որ լրաց թէ ասանկ սխալ բաներ տարածուին ազգերնուս մէջ. որովհետեւ հիմայ շատ տեղ կը լսենք որ ընկերութիւններ հաստատուած են որ կամ կը փափագին, կամ կը խոստանան նախնեաց գրքեր տպելու և հրատարակելու. շատ լաւ կամք է աս և շատ գովելի, միայն թէ ազգին օգուտը միանգամայն ընտիր և ստոյգ ընթերցուածներ կը պահանջէ. անոր համար կ'աղաչենք որ այդ խոստացուած գրքերուն հարազատութեանը և ընտրութեան վրայ ալ զմեզ ապահով ընեն, և քանի որ յայտնապէս ընտիր կամ անսխալ չէ օրինակներն՝ ջանան ուրիշ ալ գտնել և բաղդատել: Եւս խրատը շատ խելքով կուտայ վերոյիշեալ լրագրին հրատարակիչը իր մէկ թերթին մէջ՝ մէկ վանքի մը, որ տպագրարան ունենալէն առաջ՝ ջանայ լաւ և տպելու արժանի գրքեր ստանալու: Իսկ այն գրքերն որ ընտրութեամբ և բաղդատութեամբ տպուած են, և բաւական վրկայեալ օրինակներէ, պէտք է որ պատկառելի ըլլան կարդացողներուն, և ձեռագրի մը մէջ տարբերութիւն մը տեսածնուն պէս՝ չկասկածին, չտարակուսին, չհամարձակին սխալ կոչելու և սրբագրելու, ինչպէս Կովստ լրագրին մէջ անցեալ տարի բանասիրին մէկն ըրեր էր. ազգիս դպրութեան ախորժակը հիմայ բացուելու վրայ է, բայց թէ որ մէկէն՝ իր դեռ տկար քայլերուն օգնական ցուպը թողու՝ ու դատողական

զաւազանը ձեռք առնէ, բաներնիս գէշ է: Եւրդ չենք ուզեր ամենեւին որ արգելք մը ըլլայ, այլ մանաւանդ կը փափագինք, և կը խնդրենք՝ որ նոր նոր յայտնուած ձեռագրաց վրայ ծանօթութիւններ տրուին, որ ամէնքն ալ նոր լոյսեր առնեն, ինչպէս ահա մենք իմացանք անխոնջ 1 ամբրոնացւոյն մէկ աշխատասիրութիւնն ալ: Եւրդ ալ հոս աւետիս միայն տալով՝ ուրիշ անգամուան կը թողունք տեղն ի տեղը ծանուցանելը՝ որ Երեմիթար Գօշի բուն իրեն ձեռքովը առջի գրած դատաստանագիրքը՝ մեր քովն է:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՏՈՒԱԾ Գ

Նարարարութիւն՝:

ՆԱՐԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ կ'ըսուի ինչ և իցէ կերպով բերք հանելը, որուն հասարակ կ'ըսենք: Իրեք տեսակ ճարտարութիւն կայ նոր բերք հանելու կամ հաստելու համար. որ են մշակական, ձեռագործական և տուրեւաւիկ ճարտարութիւն: 1) շախմատի ճարտարութեան՝ տակ կ'իյնան՝ երկիրս բանեցընելով անկից ելած ամենայն բերքերը: 2) Գործարար ճարտարութեան՝ տակ կ'իյնան որ և իցէ արուեստով շինած բաները: 3) Գործարարի ճարտարութեան՝ կ'ըսուի որ և իցէ բերք տեղէ տեղ տանիլը: — Եւ իրեք տեսակ ճարտարութեամբ է որ թագաւորութիւններ կը դառնան, Ժողովուրդներ կ'ապրին, և ծովուն ու ցամաքին վրայ մարդու գործունէութիւնը կը տեսնուի, և անոնց առաջ

1 Industrie.

2 Produire բառին յարմար կուգայ. հասարակ ուստի production բառն ալ կրնայ ըսուիլ հասարակ. իսկ produit բերք կամ հասարակ:

3 Industrie agricole.

4 Industrie manufacturière.

5 Industrie commerciale.